

O LEGE PENTRU (ACELAȘI) STATUS QUO? **Raport privind efectele aplicării** ***Legii pentru maghiarii din statele vecine Ungariei***

1. Introducere

Relațiile dintre români și maghiari, ca și, în subsidiar, chestiuni legate de construcția națională, prezervarea identității etnice, respectarea drepturilor minorităților etc, se află de câteva decenii bune în centrul dezbaterii publice și politice din România sau Ungaria.

Dacă relațiile la nivelul elitei politice dintre cele două țări înregistrează în ultimii ani – asta și sub influența comunității internaționale – o îmbunătățire semnificativă, reconcilierea româno-maghiară nu se bazează totuși pe o schimbare reală la nivelul opiniei publice. Aici încă predomină în mare măsură necunoașterea reciprocă, persistă clișee negative și stereotipuri sau se practică un discurs al stigmatizării reciproce.

Chiar dacă climatul inter-etnic din România nu înregistrează forme acute, de genul celor din fosta Iugoslavie spre exemplu, considerăm totuși că, în ce privește relațiile dintre români și maghiari, se perpetuează un conflict la nivel politic (legislativ, administrativ) sau ideatic, între două grupuri etnice diferite care caută să-și atingă propriile obiective, ce adesea vin în contradicție cu interesele celorlalți. Este vorba mai întâi de opinia majorității (împărtășită adesea inclusiv la nivel oficial) cum că în România drepturile maghiarilor (ca și ale tuturor celorlalte minorități etnice) sunt pe deplin respectate și că de fapt maghiarii ar trebui să accepte că aparțin națiunii române, acest lucru însemnând chiar atenuarea până la dispariție a oricărei specificități. Pe de altă parte, există opinia exact contrarie a minorității maghiare, care și-a făcut un scop din obținerea a cât mai multor drepturi și din păstrarea propriei identități naționale, culturale și lingvistice.

În plus, un alt factor important în ce privește relațiile dintre românii și maghiarii din Transilvania îl constituie atitudinea Ungariei față de conaționalii săi din afara granițelor. Din 1918 încoace, pentru Budapesta acest lucru a constituit o temă centrală a politicii sale externe, politică ce a îmbrăcat diferite forme, de la revizionismul perioadei interbelice și a celui de-al doilea război mondial, până la relații de colaborare, de ajutorare directă, politică, materială sau doar morală, după căderea regimurilor comuniste.

Ultima temă majoră pe „agenda” acestor relații româno-maghiare înglobează câte puțin din fiecare dintre elementele menționate mai sus. *Legea pentru maghiarii din statele vecine Ungariei*, căci despre aceasta este vorba, a pus în discuție relațiile dintre majoritate și minoritatea maghiară din România, a creat suficientă tensiune la nivel politic, antrenând inclusiv implicarea unor organisme europene, dar a și generat efervescență în mediile academice și intelectuale.

Legea, cunoscută îndeobște în discursul public, dar și în cel de specialitate drept *Legea Statutului* (denumire care a fost oficială doar în varianta inițială a proiectului normativ), a fost adoptată într-o primă fază la 19 iunie 2001 și revizuită exact doi ani mai târziu. Ea se aplică în țările vecine Ungariei (cu excepția Austriei) și prevede o serie de ajutoare și facilități pentru minoritățile maghiare de aici.

Raportul de față își propune să analizeze câteva din efectele concrete ale acestei Legi, la aproape trei ani de la demararea procesului de aplicare.

După prezentarea unui scurt istoric al minorității maghiare din România, facem o trecere în revistă a procesului de elaborare a Legii pentru maghiarii din statele vecine, a rațiunii sale, ca și a principalelor prevederi.

Apoi, urmează prezentarea situației generale privind stadiul aplicării Legii pentru ca apoi, pe baza unor interviuri sociologice realizate cu persoane direct implicate (reprezentanți ai autorităților, ai minorității maghiare ca și cu experți independenți), să identificăm câteva dintre posibilele efecte ale acestui act normativ. Printre altele, am încercat în acest raport să vedem în ce măsură aplicarea Legii a contribuit la ameliorarea sau, dimpotrivă, perpetuarea conflictului româno-maghiar.

În încheiere, oferim la nivel de principii o listă de concluzii, subsumate ideii că orice discuție onestă despre adesea complicata ecuație a relațiilor interetnice româno-maghiare poate contribui la mai buna sa înțelegere.

2. Minoritatea maghiară din România – scurt istoric

Prezenți pe actualul teritoriu al României (mai exact în Transilvania) încă din secolele VIII–IX d.Hr., maghiarii au o lungă și bogată istorie și tradiție culturală, prezența lor în acest spațiu fiind una ce nu poate fi trecută cu vederea.

Pentru că totuși nu este deloc în intenția textului de față de a face un excurs istoric, ce ar presupune un cu totul alt demers, o să facem un salt în timp, până în anul 1918, ce reprezintă sfârșitul primului război mondial, perioadă marcată de transformări majore pe harta politică a lumii.

După actul de la 1 decembrie 1918, marea majoritate a maghiarilor din Transilvania a adoptat pentru început o poziție de rezistență pasivă față de noile autorități, sperând ca la Conferința de Pace de la Paris să nu se confirme Unirea Ardealului cu România. Atitudinea lor era datorată faptului că, dacă până în 1918 făceau parte dintr-o aceeași națiune – cea maghiară,

în cadrul Imperiului Austro-Ungar –, dintr-o dată s-au trezit în situația de a fi minoritari, lucru pe care mulți l-au resimțit la modul traumatic.

După semnarea Tratatului de la Trianon însă, în 1920, maghiarii din Transilvania au început să se organizeze pe baze etnice, la nivel politic și cultural, pentru a-și putea promova astfel cât mai eficient propriile interese. Susținuți și de politica vădit revizionistă a Ungariei, maghiarii au promovat pe de altă parte o atitudine de auto-apărare în fața atitudinii presupus naționaliste a autorităților române. Astfel, pe lângă solicitările pentru diferite forme de autonomie și auto-guvernare, elita politică maghiară, cu sprijinul direct al intelectualității militante, s-a angajat într-un amplu proces de creare a unor instituții maghiare autonome. Ideea de bază era că doar în acest mod minoritatea maghiară își putea promova și păstra identitatea etnică.¹

În ianuarie 1921 s-a creat Uniunea Maghiară, iar în iunie 1921 s-a înființat Partidul Popular Maghiar. Câteva luni mai târziu, în februarie 1922 s-au pus bazele Partidului Național Maghiar, care, în decembrie același an, a fuzionat cu Partidul Popular, luând astfel ființă Partidul Maghiar din România. Conducerea partidului era asigurată în general de vechea aristocrație maghiară și se sprijinea pe instituții bancare solide, pe o rețea de cooperative, dar și pe bisericile tradiționale (catolică, reformată, unitariană și a evanghelicilor independenți îndeosebi) sau pe mai multe asociații culturale.

Principala idee politică promovată în primele decenii ale secolului al XX-lea a fost cea a obținerii autonomiei naționale, solicitare bazată pe rezoluția de la Alba Iulia². Reforma agrară din anii 1918–1921 a nemulțumit profund pe cei mai mulți dintre maghiarii din România. Exproprierea moșiilor marilor proprietari și îndeosebi „problema optanților” (circa 260 de mari proprietari care au ales cetățenia maghiară) au fost folosite de Partidul Maghiar și de către guvernul de la Budapesta ca argumente pentru nerespectarea de către România a prevederilor acordurilor de la Trianon. Chestiunea a ajuns chiar la Societatea Națiunilor și la Curtea Internațională de Justiție de la Haga. Alte nemulțumiri erau legate de „românizarea” Universității maghiare din Cluj, de încetarea activității unor școli de stat în limba maghiară, de lipsa de sprijin material din partea statului român.

Totuși, în ciuda acestor divergențe, viața culturală și socială a maghiarilor din România decurgea relativ normal. Spre exemplu, în 1922 existau

¹ Zoltán Kántor, *Nationalizing Minorities and Homeland Politics: The Case of the Hungarians in Romania*, în *Nation-Building and Contested Identities – Romanian and Hungarian Case Studies*, Editura Polirom, Iași și Regio Books, Budapesta, 2001, pp. 249-250).

² În textul Rezoluției Adunării Naționale de la Alba Iulia se proclamă „deplină libertate națională pentru toate popoarele conlocuitoare. Fiecare popor se va instrui, administra și judeca în limba sa proprie, prin indivizii din sânul său și fiecare popor va primi drept de reprezentare în Corpurile legiuitoare și la guvernarea țării în proporție cu numărul indivizilor ce-l alcătuiesc”.

144 de publicații în limba maghiară (numărul lor va ajunge la 192 în anul 1929) și circa zece teatre. Numărul școlilor primare depășea 560.³

Al doilea război mondial avea să tulbure profund echilibrul întregii Europe, îndeosebi configurația sa teritorială, fără a mai pomeni aici despre crimele împotriva umanității din acea vreme.

În 1940, în urma Dictatului de la Viena, Transilvania de nord este cedată Ungariei. Pe acest teritoriu, conform recensământului din anul 1941, trăiau circa 2,5 milioane de oameni, dintre care 52,1 la sută erau maghiari și 41,5 la sută români. În schimb, pe porțiunea din Transilvania care a mai rămas României se aflau circa o jumătate de milion de etnici maghiari.

Odată cu încheierea războiului și după semnarea Tratatului de pace de la Paris, la 10 februarie 1947, întregul Ardeal de nord este retrocedat României.

În 1951, în urma unei noi împărțiri teritoriale (confirmată prin Constituția din 27 septembrie 1952), dar și la presiunea sovieticilor, România acceptă să creeze Regiunea Autonomă Maghiară în zonele locuite majoritar de către secui. Capitala regiunii, care va funcționa timp de opt ani, va fi la Târgu-Mureș. Evenimentele din 1956 de la Budapesta au adus schimbări importante în relația dintre guvernarea de la București și maghiarii din Transilvania. Astfel, un eveniment care va marca negativ comunitatea maghiară are loc în anul 1959 când autoritățile comuniste decid desființarea Universității maghiare din Cluj, iar toate unitățile școlare în limba maghiară vor fi încorporate în școli românești. În a doua jumătate a anilor '60, presiunea asupra minorităților etnice se intensifică prin promovarea național-comunismului.

Sub regimul comunist, toată populația României a avut de suferit (fie că privațiunile au fost politice sau de ordin material), în schimb viața minorităților etnice – îndeosebi a celei maghiare – va fi îngreunată de o serie de măsuri premeditate ale autorităților: transferul de populație românească în zone locuite majoritar de maghiari, utilizarea într-o măsură tot mai mică de-a lungul anilor a învățământului în limba maternă, discriminarea ne-oficială în ce privește accesarea în instituțiile de învățământ sau în funcții publice, deposedarea de bunurile comunitare, cenzura publicațiilor etc. Nu în ultimul rând, trebuie consemnate eforturile autorităților comuniste de a rupe legăturile firești dintre comunitățile maghiare și bisericile tradiționale, acestea din urmă – în ciuda diviziunilor confesionale – contribuind masiv de-a lungul timpului la menținerea conștiinței maghiarității.

În aceste condiții, opoziția tăcută și neorganizată față de regimul comunist a avut un caracter special în rândul minorității maghiare. „În cazul maghiarilor din România, problema rezistenței era mult mai complexă, ea asociindu-se adeseori nu doar cu adversitățile ideologice, ci în plus căpătând încărcătură națională și chiar de apartenență statală. Nu era ușor pentru o populație care vreme îndelungată fusese racordată la mecanismele

³ Ioan Scurtu, Liviu Boar, *Minoritățile naționale din România (1918-1925)*, Arhivele Statului din România, București, 1995, pp. 9-12.

guvernamentale – politice, economice și culturale – vienezze, apoi la cele de la Budapesta, care-și hrănise rapida și eficienta modernizare din sursele unei istorii naționale ce avea alți eroi și alte atribute simbolice, să se afle din nou sub autoritatea guvernanților de la București, a căror politică naționalistă fusese bine resimțită în anii interbelici”.⁴

Deși în moduri și intensități diferite⁵, în timpul celor peste patru decenii de regim comunist, suspiciunea și represiunea la adresa comunității maghiare au fost pronunțate: „Comunități mai mici sau mai mari ale maghiarilor au fost subiectul unei migăloase supravegheri polițienești și a organelor de Securitate, înregistrându-se fiecare vorbă cu eventuale conotații naționalist-șovine sau iredentiste, scotocindu-se prin case după drapelul sau steme ungurești, după hărți, fotografii sau cărți cu conținut «destabilizator», interpretându-se predicile preoților, urmărind îmbrăcămintea oamenilor (dacă nu cumva au asociat culorile naționale maghiare) etc, etc.”⁶ În cazul minorității maghiare, regimul comunist – care în teorie a încercat rezolvarea problemei naționale prin suprimarea diferențelor etnice – a permis reproducerea culturală a acestei etnii, dar cu toate acestea mulți membri ai comunității au fost marcați de „coerțiția” ideologică (contrară normelor acceptate ale etnicității), pe care au interpretat-o ca pe o dublă oprimare, atât din partea comunistilor, cât și a românilor.⁷

Căderea regimului comunist avea să aducă modificări importante în ce privește viața minorității maghiare din România. Noul climat politic a permis înființarea, la 25 decembrie 1989, a Uniunii Democrate a Maghiarilor din România (UDMR), organizație care de la bun început s-a angajat „în apărarea și reprezentarea intereselor comunității maghiare”⁸.

Scopurile principale asumate de UDMR sunt: recunoașterea minorităților naționale ca factor constitutiv al statului; crearea unor condiții sociale care să permită ca toți cetățenii să-și poată asuma liber și să-și poată păstra

⁴ Andreea Andreescu, Lucian Nastasă, Andrea Varga (editori), *Maghiarii din România (1956-1968)*, Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj-Napoca, 2003, p. 23.

⁵ Extrem de succint, comunismul a avut două abordări principiale față de minoritățile etnice și îndeosebi față de cea maghiară. Mai întâi, până prin deceniul 7, perioadă ce a coincis cu ocupația sovietică, a predominat internaționalismul proletar, urmând ca mai apoi, mai ales în ultima perioadă a regimului Nicolae Ceaușescu, să predomine naționalismul de factură etnică.

⁶ Andreea Andreescu, Lucian Nastasă, Andrea Varga (editori), *Maghiarii din România (1956-1968)*, Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj-Napoca, 2003, p. 24.

⁷ George Schopflin, *Pe căi diferite spre multiculturalitate*, în *Relații interetnice în România post-comunistă*, Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj-Napoca, 2000, p. 131.

⁸ Conform programului UDMR prezentat pe situl www.rmdsz.ro.

În urma alegerilor ulterioare anului 1990, UDMR a fost o prezență constantă în Parlamentul României, în plus între 1996-2004 fiind chiar partener la guvernare.

și cultiva identitatea națională; realizarea statului de drept, bazat pe separarea puterilor; garantarea prin Constituție a inviolabilității proprietății private; restituirea integrală a bunurilor bisericești și comunitare confiscate ilegal; reglementarea statutului juridic al minorităților naționale pe baza practicii pozitive în domeniu din Europa etc.

Deși primii ani de după 1990 au fost marcați de o anumită tensiune interetnică (vezi în acest sens evenimentele de la Târgu Mureș), iar până în 1996 UDMR – implicit problemele și dezideratele comunității maghiare – a fost marginalizată, problema maghiară a fost evident dez-acutizată de semnarea tratatului de prietenie româno-maghiar din anul 1996, de absența temporară de la putere a partidelor naționaliste precum și de participarea Uniunii la mai multe coaliții de guvernare (alături de Convenția Democrată și PD – între 1996-2000, ca partener al PSD în următorii patru ani).⁹

3. Legea pentru maghiarii din afara granițelor

Procesul adoptării

Începând cu anul 1918, toate guvernele ungare au avut în atenție situația celor circa 3-4 milioane de maghiari care, în urma Tratatului de pace de la Trianon, s-au văzut nevoiți să trăiască în statele succesoare Imperiului Austro-Ungar sau ulterioare: Iugoslavia, Slovacia, România, Ucraina etc. Între cele două războaie mondiale și în primii ani ai anilor '40 politica destinată comunităților maghiare s-a intensificat, cunoscând vâdite tendințe revizioniste și culminând cu dezastruoasa participare a Ungariei ca aliat al Germaniei hitleriste.

Chiar dacă am fi tentați să credem că în timpul regimului comunist preocuparea pentru soarta minorităților maghiare din afara granițelor a fost estompată de internaționalismul asumat ca ideologie de fostele state socialiste ori de acceptarea principiului non-amestecului în treburile interne ale altui stat, totuși relațiile româno-maghiare au fost influențate de chestiunea minorităților.¹⁰ Nu este însă intenția raportului de față să intre în amănunte legate de istoria acestei perioade a relațiilor româno-maghiare.

Rămasă temă centrală a politicii externe ungare și după căderea regimului comunist, chestiunea comunităților maghiare din afara granițelor a cunoscut după 1989 forme de ajutorare dintre cele mai diverse: sprijin poli-

⁹ Literatura de specialitate pe acest subiect este extrem de bogată, dar nu face obiectul raportului de față.

¹⁰ Conform Levente Salat, *The Hungarian Status Law - from the perspective of the Hungarian minority in Romania*, lucrare prezentată la 2002 CECOB/ASN Special Convention, Forly, Italia, iunie 2002.

tic, material sau doar moral prin intermediul unor fundații create special în acest sens, dar și a unor fonduri ministeriale și de investiție.

În acești ani se pot identifica două perioade majore în ce privește politica Ungariei față de minoritatea maghiară din afara granițelor. Astfel, până în 1996 s-a încercat crearea unui sistem de colaborare cu instituțiile maghiarilor din țările lor de origine, la un moment dat existând circa 150 de reglementări juridice ce stabileau astfel de facilități.

Pe scurt, câteva din principiile politice naționale ungare din acea vreme erau:

- nu granițele statale trebuie schimbate, ci permeabilitatea acestora;
- comunitățile maghiare sunt îndreptățite să aibă propriul sistem de instituții culturale în țările unde locuiesc;
- sprijinirea maghiarilor din afara granițelor trebuie să se facă în mod continuu.

Ulterior însă, Budapesta a trecut la instituționalizarea relațiilor maghiare-maghiare prin crearea Consfătuirii Permanente Maghiare (MÁÉRT în limba maghiară) și promovarea ulterioară a Legii Statutului.

Înființată în februarie 1999 „în vederea asigurării continuității relațiilor dintre maghiarii din Ungaria și cei ce trăiesc dincolo de frontiere”¹¹, MÁÉRT este formată din reprezentanții maghiarilor din afara granițelor care dispun de reprezentare parlamentară sau regională, ai partidelor parlamentare din Ungaria, ai guvernului ungar, precum și ai maghiarilor din diaspora occidentală¹². În dese rânduri, MÁÉRT a cerut în mod simbolic guvernului de la Budapesta (care și el este parte componentă a Consfătuirii) să găsească o soluție pentru maghiarii din afara Ungariei pentru situația de după aderarea țării la Uniunea Europeană, scopul acesteia trebuind să fie „întărirea șanselor și posibilităților rămânerii pe pământul natal”.

Pentru o bună bucată de vreme, în cercurile maghiare din afara țării și implicit în cadrul Conferinței Permanente s-a vehiculat ideea acordării dublei cetățenii ca soluție de păstrare a legăturilor maghiare-maghiare pentru situația în care Ungaria ar fi devenit membru al Uniunii Europene (lucru care s-a întâmplat la 1 mai 2004). Numai că această situație ridică

¹¹ Zoltán Kántor, *Legea statutului: politică națională sau o nouă abordare a protecției minorităților*, în *Altera* nr. 20-21, anul IX, 2003, pp. 50-51. Tot Kántor consideră că Consfătuirea Permanentă Maghiară (CPM) este un organism care exprimă unitatea politică a națiunii maghiare și care legitimează acele decizii pe care le ia statul ungar privind minoritățile sale de dincolo de granițe. „CPM posedă astfel în mod formal un rol-cheie în definirea națiunii maghiare în sens etnocultural”.

¹² Din MÁÉRT fac parte printre alții, UDMR, Partidul Coaliției Ungurești – Slovacia, Alianța Ungurilor din Vojvodina, Asociația Culturală Maghiară din Subcarpatia, Comunitatea Democrată a Maghiarilor și Comunitatea Autogovernării Naționale Ungurești din Muravidek.

numeroase probleme juridice și politice și de aceea s-a încercat găsirea unei soluții convenabile pentru cât mai multă lume.

La cea de a doua întâlnire a MÁÉRT din 12 noiembrie 1999, participanții au cerut guvernului de la Budapesta să studieze posibilitatea reglementării statutului maghiarilor din afara granițelor pe teritoriul Ungariei. Prima variantă a Legii statutului a fost elaborată în iulie 2000 de către MÁÉRT, diferite comisii de specialitate și guvern, iar după consultări succesive proiectul a fost definitivat în martie 2001. Această variantă a fost înaintată Parlamentului, de către guvern, în aprilie 2001.¹³

Deși denumirea de *Lege a statutului* (státustörvény) s-a păstrat la nivelul discursului public, proiectul s-a transformat ulterior în *Legea facilităților* (kedvezménytörvény), pentru ca în cele din urmă, varianta finală adoptată de Parlament la 19 iunie 2001, să se numească *Legea despre maghiarii care trăiesc în țările vecine* (titulatura oficială este cea de Actul LXII).¹⁴ De menționat că legea a fost aprobată cu o largă majoritate – 92,4%, împotriva ei votând doar o mică fracțiune liberală, respectiv Partidul Liber-Democrat, dar și această formațiune ulterior avea să accepte majoritatea prevederilor legii.

Adoptarea Legii avea să fie întâmpinată de România și Slovacia cu numeroase critici. După câteva luni de schimburi de replici la nivel diplomatic, disputele dintre București și Budapesta au ajuns și în atenția organismelor internaționale, mai precis a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, a OSCE, a Uniunii Europene și a Comisiei Europene pentru Democrație prin Lege (Comisia de la Veneția). Acestui ultim for independent, constituit din reputați juriști independenți i s-a cerut de către guvernul român opinia despre prevederile Legii statutului legate de discriminarea pozitivă și efectele extrateritoriale ale legii, dar și în ce privește aspectele sale sociale. Ungaria în schimb a înaintat la rândul său o petiție prin care solicita un punct de vedere referitor la legislații similare din alte țări, respectiv la viabilitatea principiului sprijinirii conaționalilor din afara granițelor.

La 19 octombrie 2001, Comisia de la Veneția dădea publicității o recomandare generală asupra Legii statutului, intitulată *Raport despre tratamentul preferențial al minorităților naționale de către statul-mamă*, bazată îndeosebi pe emiterea unor principii, acest lucru permițând atât României, cât și Ungariei să considere că dreptatea este preponderent de partea sa.¹⁵

Două luni mai târziu, mai exact la 22 decembrie 2001, cele două țări semnav un Memorandum de înțelegere privind legea pentru maghiarii din țările vecine, dar și probleme ale cooperării bilaterale. Memorandumul, ce ținea cont de observațiile comunității internaționale, stabilea printre altele

¹³ Zoltán Kántor, *Legea statutului: politică națională sau o nouă abordare a protecției minorităților*, în *Altera* nr. 20-21, anul IX, 2003, p. 49.

¹⁴ O variantă în limba engleză a legii poate fi găsită la adresa www.htmh.hu/newlaw.htmh.

¹⁵ Pentru o analiză a implicațiilor recomandării Comisiei de la Veneția asupra Legii statutului vezi revista *Provincia*, nr. 12 (18), decembrie 2001.

*că toți cetățenii români, indiferent de originea lor etnică, se pot bucura de aceleași drepturi la muncă în Ungaria, că certificatul de maghiar poate fi emis doar pe teritoriul Ungariei și fără a fi nevoie de recomandarea vreunei organizații înregistrate în România, că sprijinirea în orice fel din partea Budapestei a unor organizații maghiare nu se poate face fără înștiințarea și acordul României etc.*¹⁶

Dar negocierile asupra Legii maghiare nu s-au oprit aici, România, ca și unele instituții europene (Înaltul Comisar pentru Minoritățile Etnice al OSCE – Rolf Ekéus, Comisia Europeană, Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei prin raportorul Erik Jurgens) reclamând în continuare că legea pentru maghiarii din afara granițelor nu este încă, în totalitate, euro-conformă. Așa că, la 23 iunie 2003, cu o strânsă majoritate de data aceasta (195 de voturi pentru și 173 împotriva), Parlamentul de la Budapesta adoptă Actul LVII / 2003 privind amendamentele la Actul LXII/2001.

Rațiunile legii

O astfel de reglementare privind sprijinirea comunităților etnice din afara țării de origine nu este o inițiativă exclusiv ungară, legi similare fiind adoptate, spre exemplu, de Slovacia și Croația (totuși în contexte politice diferite, legate de dezmembrarea unor state naționale), în timp ce România, după ce a avut o legislație privind tratamentul privilegiat acordat conaționalilor săi, chiar în această perioadă are pregătită o Lege de sprijinire a românilor de pretutindeni.

Autoritățile de la Budapesta au considerat necesar să *normeze și să unifice toate reglementările anterioare* privind sprijinul acordat comunităților maghiare din afara granițelor (prevederi constituționale sau legislative). În plus, majoritatea acestor reglementări erau instrumente legale emise de guvern, lucru ce demonstra „dominația politicului, în locul unei normări definitive, printr-o lege emisă de Parlament”. Și nu în ultimul rând, Legea statutului și-a propus să limiteze și să reglementeze „puterile discreționare ale autorităților locale, diferitelor fundații publice sau organizații ce distribuiau banii din bugetul de stat, ceea ce a permis crearea unui sistem paternalist și clientelar”.¹⁷

Dincolo de aceste chestiuni, ceea ce deosebește, printre altele, legea maghiară de inițiative similare este totuși concepția politică generală, mai exact perspectiva privind situația maghiarilor din statele vecine Ungariei.

În opinia multor analiști maghiari, pentru oficialii de la Budapesta, indiferent de orientarea lor ideologică, ca și pentru marea majoritate a etnicilor maghiari înșiși, aceștia din urmă s-ar afla într-o situație dezavantajată în

¹⁶ O versiune completă a Memorandumului de înțelegere dintre România și Ungaria poate fi consultată la adresa www.eumap.org sau www.gov.ro.

¹⁷ Levente Salat, *The Hungarian Status Law - from the perspective of the Hungarian minority in Romania*, lucrare prezentată la 2002 CECOB/ASN Special Convention, Forly, Italia, iunie 2002.

comparație cu membrii etniilor majoritare. Chiar dacă în țările unde se află comunități maghiare există o legislație care nu promovează discriminarea între cetățeni, acest lucru nu ar fi însă adevărat și în realitate. „Nu ar fi necesară o lege a statutului și nici sprijin din partea statului maghiar, dacă ar fi adevărată afirmația că țările vecine, chiar dacă nu adoptă o atitudine pozitivă, sunt măcar neutre din punct de vedere etnocultural față de minoritățile naționale”, consideră în acest sens cercetătorul Zoltán Kántor¹⁸.

Intenția legii este exprimată în preambulul proiectului, unde se arată că Parlamentul ungar adoptă legea pentru a „asigura apartenența maghiarilor care trăiesc în statele vecine la națiunea maghiară unitară, prosperitatea lor pe meleagurile lor natale, precum și păstrarea conștiinței identității lor naționale”.

„În termeni mai largi, se poate spune despre Legea statutului că are două dimensiuni”, este și opinia profesorului George Schopflin¹⁹. „Una dintre acestea este obiectivul reglementării relațiilor Ungariei cu comunitățile ungare din statele învecinate, problemă ce nu a fost creată de Ungaria, ci de puterile învingătoare de după 1918”. În al doilea rând, consideră cercetătorul britanic, „contextul mai larg al legii îl constituie impulsul istoric de a stabili un nou discurs pentru națiunea ungară în dimensiunea ei culturală ca și comunitate modernă. Pierderea imperiului în 1918 a reprezentat o catastrofă pentru modelul ungar al modernității și, de atunci, Ungaria se luptă să găsească un nou discurs care ar restabili modelul în noul context. Acest model este esențial pentru reînțoarcerea Ungariei în Europa și pentru integrarea Ungariei în Uniunea Europeană”.

Dincolo totuși de aceste considerente etnopolitice generale trebuie ținut cont și de contextul care a dus la apariția legii pentru maghiarii din afara granițelor. Inițiativa a aparținut unei coaliții de centru dreapta, FIDESZ (ce a guvernat Ungaria între 1998 și 2002), în momentul în care Ungaria era deja membră a NATO și avea garanția aderării la Uniunea Europeană.

De aceea, pentru unii analiști politici, Legea statutului s-a vrut a fi și un semnal că o dată rezolvată integrarea euro-atlantică a țării nu trebuiau uitați nici etnicii maghiari din afara granițelor. „Această lege a avut de la bun început o intenție simbolică, cu o clară conotație politică, semnalizând faptul că s-a încheiat tranziția Ungariei de la comunism la capitalism și că totodată sunt asumate și problemele maghiarilor din afara țării”, consideră analistul politic Dan Oprescu.²⁰

¹⁸ Zoltán Kántor, *Legea statutului și politica națională maghiară*, în *Provincia* nr. 5 (13), anul 2, mai 2001.

¹⁹ George Schopflin, *Legea statutului maghiarilor: contextul politic, cultural și sociologic*, în *Altera* nr. 20-21, anul IX, 2003. Schopflin este profesor de științe politice și director al Centrului pentru Studiul Naționalismului la School of Slavonic and East European Studies, Universitatea din Londra.

²⁰ Interviu cu Dan Oprescu, analist politic, expert în cadrul Departamentului pentru Relații Interetnice din cadrul guvernului României.

Și pentru oficialii de la București Legea ungară ar fi fost gândită doar ca o modalitate de sprijinire a minorității maghiare din Transilvania, în condițiile în care România reprezintă un stat multicultural unde drepturile minorităților etnice sunt respectate. „Această lege a fost menită să arate importanța pe care statul ungar o acordă minorităților maghiare din statele vecine Ungariei și să le confere o serie de drepturi culturale și educaționale pe teritoriul ungar, ceea ce completează sprijinul acordat de statele de cetățenie”, este opinia diplomatului Bogdan Aurescu.²¹

Dincolo de aspectele legale și cele etnopolitice a mai fost totuși un factor care, în opinia unor experți, a contribuit la apariția Legii statutului: „ineficiența normelor și reglementărilor internaționale care își propuseseră să stabilească comportamente general acceptate din partea statelor cu referire la standardele privind tratamentul minorităților etnice”, consideră profesorul Levente Salat²². Ca o consecință a acestei ineficiențe, Ungaria nu a reușit decât parțial în anii 90 să găsească împreună cu statele sale vecine „soluții instituționale” pentru rezolvarea acestei situații. Pentru Salat, adoptarea Legii statutului reprezintă un succes, deoarece pentru prima dată de la Tratatul de pace de la Trianon, *chestiunea „unității culturale a națiunii maghiare” a fost inclusă pe agenda europeană*, fără a se ajunge totuși la „stigmatizarea și izolarea” Ungariei în cadrul comunității internaționale.²³

Principalele prevederi ale legii

Nu stă în intenția raportului de față să facă o analiză sau măcar o trecere în revistă a numeroaselor probleme juridice și posibile interpretări legate de conținutul Legii pentru maghiarii din afara granițelor. Asupra acestor aspecte există deja o destul de bogată bibliografie și literatură de specialitate.

Intenția noastră este totuși să identificăm principalele efecte datorate acestui act normativ și de aceea ni se pare obligatoriu să prezentăm principalele prevederi ale Actului LXII/2001 (modificat de către Parlamentul ungar la 23 iunie 2003).

Conform acestor prevederi, Legea își propune întâi de toate să *contribuie la bunăstarea și prosperitatea* maghiarilor ce trăiesc în țările vecine Ungariei, dar și *la păstrarea identității lor culturale și lingvistice*. Prevederile Actului se aplică în conformitate cu obligațiile asumate de către Ungaria pe baza tratatelor bilaterale, dar și a legilor internaționale, mai exact a celor care garantează integritatea teritorială a statelor, relații de prietenie cu acestea, ca și pe baza principiilor respectării drepturilor omului, inclusiv combaterea discriminării.

²¹ Interviu cu Bogdan Aurescu, secretar de stat pentru probleme europene în cadrul Ministerului Afacerilor Externe.

²² Levente Salat, *The Hungarian Status Law – from the perspective of the Hungarian minority in Romania*, lucrare prezentată la 2002 CECOB/ASN Special Convention, Forly, Italia, iunie 2002.

²³ Idem.

În acest sens, legea își propune să ofere anumite beneficii membrilor națiunii maghiare care au fost separați de „patria-mamă” împotriva voinței lor.

Intrată în aplicare de la 1 ianuarie 2002, Legea pentru maghiarii din afara granițelor definește întâi de toate potențialii beneficiari ai sprijinului din partea guvernului de la Budapesta, mai exact persoanele care, la cerere, devin posesoare ale „certificatului de maghiar”.

Certificatul sau legitimația de maghiar este un document emis celor care se declară etnici maghiari și care suplimentar, îndeplinesc următoarele condiții: nu sunt cetățeni ungari; sunt cetățeni sau rezidenți în Croația, Iugoslavia (Serbia și Muntenegru), România, Slovenia, Slovacia sau Ucraina; și-au pierdut cetățenia ungară din alte motive decât renunțarea de bună voie; nu sunt în posesia unui permis de rezidență permanentă în Ungaria; au trimis o solicitare autorităților ungare competente; nu au cazier judiciar în Ungaria și nici nu au fost incluse pe lista persoanelor străine nedorite în această țară.

În plus, aceste persoane trebuie să dovedească cunoașterea limbii maghiare și să fie membre ale unei organizații maghiare sau ale unei biserici tradiționale maghiare.

Pe de altă parte, de prevederile Actului LXII/2001 pot beneficia și soțul/soția unui deținător de legitimație de maghiar, ca și copiii lor, chiar dacă aceștia nu se declară de origine maghiară. Conform Memorandumului de înțelegere dintre România și Ungaria acordarea acestor certificate se face doar pe teritoriul Ungariei.

Beneficiile și diferitele forme de sprijin oferite posesorilor certificatului (legitimației) de maghiar, programelor și organizațiilor maghiarilor din afara granițelor menite a păstra identitatea, cultura și limba maternă pot fi împărțite în cinci categorii principale:

1. *Drepturi culturale.* Acestea se referă la accesul gratuit în unele instituții publice din Ungaria precum arhive, muzee și colecții, biblioteci publice; dreptul de a beneficia de burse sau de cursuri de pregătire pentru profesorii de limbă maghiară; aceștia din urmă au dreptul și de a beneficia de cursuri de perfecționare și în țara lor de origine; dreptul la cardul de profesor, care acordă posesorului unele beneficii, printre care și posibilitatea de a cumpăra materiale didactice la un preț redus; dreptul de a deveni membru al Academiei Ungare de Științe sau de a primi distincții de stat.

2. *Ajutoare educaționale.* Acestea includ dreptul de a putea urma cursuri universitare, de doctorat, post-doctorale la orice școală din Ungaria; posibilitatea de a obține burse la aceste instituții, în condițiile legii; ajutoare dacă se urmează cursurile altor instituții decât cele din rețeaua de stat; card de student, pedagog sau învățător cu unele beneficii aferente: reduceri la transportul în comun, reduceri de până la 50% la cca. 200 de agenți economici (pentru cărți de specialitate etc); ajutoare pentru înființarea de noi departamente în universitățile/facultățile din țările din vecinătatea Ungariei, în colaborare cu o instituție parteneră din Ungaria; ajutoare materiale pentru familiile care au copii înscriși la școli cu predare în limba maternă; ajutoare financiare pentru studenți.

3. *Facilități pentru transportul public.* Se acordă gratuități pentru minorii sub șase ani și oamenii peste 65 de ani în transportul public local și de-a lungul Ungariei; compensarea cu 90% a prețului pe calea ferată, de patru ori pe an, pentru persoanele cu vârste între 7 și 64 de ani; facilități pentru grupuri care includ cel puțin zece minori.

4. *Finanțări pentru mass media.* Programele de știri TV pentru maghiarii din afara granițelor pot beneficia de finanțări; de asemenea se poate beneficia de acoperirea parțială a cheltuielilor ocazionate de birouri sau studiouri TV.

5. *Dezvoltare comunitară.* Se poate susține financiar o parte din costurile operaționale sau ale derulării de programe ale organizațiilor maghiarilor din afara granițelor.

Merită menționat aici că, în urma negocierilor cu România și Slovacia, dar și a recomandărilor forurilor internaționale competente, varianta revizuită a Legii nu a mai inclus alte două drepturi. Cel dintâi, care reglementa drepturile sociale se referea la dreptul deținătorilor legitimației de maghiar de a beneficia de asigurări sociale, inclusiv pensie și asigurări de sănătate, în cazul persoanelor care contribuie la aceste fonduri în Ungaria, ca și ajutor medical în cazuri de urgență. Pe de altă parte, s-a renunțat și la acordarea unor facilități privind dreptul la muncă în Ungaria, mai exact la posibilitatea de a beneficia de permis de muncă sau viză de lucru, pentru maximum trei luni pe an, în cadrul unei cote stabilite sau facilități la obținerea autorizațiilor de muncă.

Varianta revizuită a Actului LXII/2001 prevede că dreptul la muncă în străinătate al beneficiarilor legitimației de maghiar se face în baza legilor generale din Ungaria, care definesc această chestiune. Memorandumul de înțelegere dintre România și Ungaria prevede de asemenea ca toți cetățenii României, indiferent de originea etnică să beneficieze de aceleași drepturi la muncă în Ungaria.

4. Stadiul aplicării legii statutului

„Prin februarie-martie 2002, când a început aplicarea Legii a fost foarte mare proporția celor care solicitau legitimația de maghiar doar pentru conținutul simbolic al acesteia. Erau în special persoanele în vârstă, persoane care nu au avut nici un fel de alte beneficii. Ulterior, s-au reliefat acele grupuri care aveau și alte interese. În primul rând, ar fi cei care călătoresc frecvent în Ungaria și au o activitate pe teritoriul Ungariei, învață, muncesc etc, întrucât legitimația de maghiar conferă suficiente facilități de călătorie”, rezumă István Székely, coordonatorul Birourilor de informare pentru aplicarea Legii pentru maghiarii din afara granițelor.²⁴

²⁴ Interviu cu István Székely, coordonatorul Birourilor de informare pentru aplicarea Legii privind maghiarii din afara granițelor.

O lege pentru (aceiași) status quo?

Așadar, la doar doi ani de la aplicarea efectivă a acestei Legi, singurele rezultate măsurabile sunt cele privind numărul (și respectiv procentajul) solicitărilor privind legitimațiile de maghiar sau al celor de elev, pedagog sau al cartelei de învățator.

Din analiza cifrelor (prezentate mai jos, pe baza datelor furnizate de Comisia de urmărire a aplicării Legii statutului) se pot trage câteva concluzii.

În România există cel mai mare interes pentru legitimațiile de maghiar, comparativ cu toate celelalte țări vecine Ungariei (494 mii de solicitări dintr-un total de cca 822 mii). Lucrul acesta este totuși normal dacă ținem cont că minoritatea maghiară este cea mai numeroasă tocmai în România.

Numărul etnicilor maghiari din România care au solicitat legitimație de maghiar este totuși relativ scăzut, respectiv circa o treime din numărul total (494 mii de solicitări dintr-un total estimat de 1,434 milioane de maghiari în România). Cererea pentru legitimațiile de maghiar nu este uniformă, interesul cel mai mare fiind manifestat în Harghita și Covasna (aproape 50% dintre maghiarii de acolo), iar cel mai mic în regiunile extra-carpătice (cca 10% din maghiarii din București, spre exemplu). Deși sunt departe de granița cu Ungaria, maghiarii din Harghita și Covasna rămân cei mai interesați și de legitimațiile pentru studii. Un caz interesant se întâlnește la nivelul județului Caraș-Severin unde sunt 1700 de solicitări pentru legitimații de maghiar și 0 cereri pentru studii.

Căutate sunt însă ajutoarele financiare pentru copiii ce studiază în limba maternă, chiar dacă suma oferită de Ungaria este mică (20 mii de forinți pe an). Circa 120 mii de copii primesc acest ajutor, dintr-un total de 150 mii de copii ce învață în școli cu predare în limba maghiară.

Situația generală privind solicitările și distribuția legitimațiilor de maghiar:

- 821.781 – cereri legitimații de maghiar în țările vecine Ungariei, exceptând Austria
- 800.010 – cereri aprobate

Situația solicitărilor de legitimații de maghiar / criterii de obținere stabilite de lege în România:

Nr. legitimații maghiar solicitate	Sub 18 ani	Peste 18 ani
493.627	26,48%	26,39% – pe baza apartenenței la UDMR 63,18% – apartenența la o biserică maghiară (reformată, unitariană, catolică etc.) 0,94% – apartenența la o organizație civică 9,49% – cunoașterea limbii

Aprobate: peste 90% din solicitări, cca. 450.000 (2/3 din restul până la 493.627 – urmează a fi înmânate)

Respinse: câteva sute de solicitări

4. Stadiul aplicării legii statutului

Repartiția cererilor de legitimații de maghiar pe județe:

Județ	Solicitanți maghiari / județ (%)	Nr. legitimații solicitate / județ
Alba	45,25	9.359
Arad	21,12	10.410
Bihor	30,84	48.051
Bistrița Năsăud	36,81	6.754
Brașov	23,92	12.189
București	10,07	1.170
Caraș-Severin	28,35	1.695
Cluj	29,56	36.148
Harghita și Covasna	33,78	193.625
Hunedoara	19,89	5.049
Maramureș	44,70	16.615
Mureș	33,78	77.112
Sălaj	46,41	26.533
Satu Mare	29,77	38.485
Sibiu	16,82	2.581
Timiș	15,53	7.851
	Medie pe țară: 31,88	Total: 493.627

Conform datelor recensământului din 2002

Legitimații de elev / pedagog / cartelă de învățător

Județ	Legitimație elev	Legitimație pedagog	Cartelă învățător
Alba	1516	188	21
Arad	421	123	9
Bihor	2545	815	61
Bistrița Năsăud	196	51	0
Brașov	1241	178	9
București	55	5	1
Caraș-Severin	0	0	0
Cluj	2749	426	128
Harghita și Covasna	16.667	3164	127
Hunedoara	433	34	6
Maramureș	1808	118	1
Mureș	5198	982	86
Sălaj	3006	349	0
Satu Mare	1575	400	15
Sibiu	52	30	1
Timiș	511	127	24
Total	37.973	6990	489

Datele sunt centralizate pentru perioada ianuarie 2002 – septembrie 2004

Interesul totuși nu foarte ridicat pentru legitimațiile de maghiar a fost relevat încă din octombrie 2003, când un sondaj al Centrului de Cercetare a Relațiilor Interetnice (CCRIT), intitulat „Radiografia opiniei publice maghiare din România”, arăta că doar circa 50 la sută dintre maghiari erau ferm decizi să-și ia certificatul, în timp ce aproape 30 la sută nu erau aproape deloc interesați de acest subiect.

Conform aceluiași sondaj, realizat la comanda UDMR, dintre cei interesați abia 18 la sută se gândeau la facilități, legitimația de maghiar având pentru restul doar valoare simbolică. Cel mai apreciat era sprijinul educațional, în bani, pentru școlari (pentru 56,8 la sută dintre cei chestionați), pe locul doi fiind facilitățile pentru transport. Restul facilităților nu păreau să fie prea interesante pentru subiecți, accesul gratuit în biblioteci sau muzee înregistrând scoruri de sub 1 la sută.

5. Efecte ale aplicării legii

Am văzut că Actul LXII/2001 își propune să asigure prosperitatea etnicilor maghiari din afara granițelor Ungariei și totodată să contribuie la păstrarea identității lor culturale și lingvistice.

Dincolo de caracterul generos al majorității acestor deziderate, Legea pentru maghiarii din afara granițelor își propusese în fond să aibă și impact la modul concret. Acesta este însă foarte greu de dovedit cu certitudine la acest moment, întâi de toate pentru că a trecut totuși puțin timp de la aplicarea concretă a legii. Pe de altă parte, lipsesc încă datele foarte exacte, ca și studiile sau sondajele care să abordeze aceste chestiuni.

Deși riscantă și nu foarte riguroasă din punct de vedere științific, tentativa noastră de identificare a efectelor de până acum ale aplicării Legii statutului are totuși garanția că acestea au fost relevate cel puțin la nivelul unor tendințe, care în anii din urmă, credem că vor deveni tot mai vizibile. În plus, considerăm că procesul adoptării și dezbaterii Legii statutului, cu toate tensiunile politice și diplomatice aferente de la un moment dat, permite tragerea unor concluzii utile atât pentru România și Ungaria, cât și pentru alte state europene cu minorități etnice semnificative.

Revalorizarea învățământului în limba maghiară?...

Garantarea folosirii limbii materne la toate nivelurile de învățământ, dar și asigurarea dezvoltării sistemului educațional în limba maghiară au fost deziderate constante ale minorității maghiare din România, în anii de după căderea regimului comunist. Acestea sunt acum în mare măsură împlinite, consfințite atât legislativ și juridic, cât și la nivelul realității cotidiene.

Cu toate acestea, deși învățământul în limba maghiară se desfășoară pe toate ciclurile de învățământ (de la cel preșcolar la cel universitar, vezi datele de mai jos) numeroși lideri ai comunității maghiare continuă să își

propună dezvoltarea învățământului în limba maternă. Aceste solicitări se referă îndeosebi la crearea a noi clase cu limba de predare maghiară, dar mai ales înființarea unei universități maghiare de stat. Situația la care s-a ajuns acum câțiva ani prin acceptarea de către autoritățile române a înființării unei universități particulare – Sapiientia – cu finanțare privată sau din partea statutului maghiar pare să fie doar o soluție de compromis.

Datele de mai jos, furnizate de către Ministerul Educației și Cercetării arată printre altele, că ponderea numărului de elevi sau studenți maghiari în sistemul de învățământ românesc rămâne inferioară ponderii etnicilor maghiari în totalul populației României (circa 4–5% spre deosebire de 6,6%). Acest lucru constituie un bun argument în sensul nevoii creșterii numărului de locuri în școli pentru etnicii maghiari. Oricum, această tendință pare deja să se accentueze la nivelul învățământului preșcolar, unde circa 6,58% dintre copiii din întreaga țară învață în limba maghiară.

Sistemul de învățământ pe cicluri de învățământ și limbă de predare în anul școlar 2002-2003

Limba de predare	Unități	Secții	Total (U+S)	%	Total copii și elevi	%
0	1	2	3	4	5	6

I. Învățământ preșcolar

Total pe țară	8894	653	9547	100	629.703	100
Total minorități	653	653	1306	13,67	47.076	7,47
Maghiară	620	500	1120	11,73	41.457	6,58

II. Învățământ primar (clasele I-IV)

Total pe țară	5478	131	5609	100	990.807	100
Total minorități	313	131	444	7,91	55.921	5,64
Maghiară	297	120	417	7,43	50.036	5,05

III. Învățământ gimnazial (clasele V-VIII)

Total pe țară	6392	455	6847	100	1.207.505	100
Total minorități	257	455	712	10,39	61.265	5,07
Maghiară	250	384	634	9,25	55.702	4,61

IV. Învățământ liceal (clasele IX-XII/XIII)

Total pe țară	1286	102	1388	100	740.404	100
Total minorități	66	102	168	12,1	34.276	4,62
Maghiară	58	75	133	9,58	29.415	3,97

Numărul studenților înscriși în România în anul academic 2002-2003:

I. Învățământ superior public

Total studenți pe țară	457.259	100%
Total minorități	25.544	5,58%
Maghiară	21259	4,64%

II. Învățământ superior privat

Total studenți pe țară	139.038	100%
Total minorități	5140	3,69%
Maghiară	4503	3,23%

Și Legea pentru maghiarii din statele vecine Ungariei are drept obiectiv principal păstrarea identității lingvistice a minorității maghiare, iar până acum la acest nivel par să fie înregistrate rezultatele cele mai sesizabile.

În acest sens, ajutoarele în domeniul educației alocate de către statul ungar etnicilor maghiari din România sunt consistente (vezi mai jos). În baza înțelegerii cu Guvernul României, responsabilă de acest proces este Fundația Iskola (Școala), cu sediul la Cluj.

Conform unui raport înaintat la 8 aprilie 2004 de Consfătuirea Permanentă Maghiară (MÁÉRT) Comisiei de politică externă a Parlamentului ungar, din bugetul pe anul anterior, 12.366 miliarde forinți (0,233% din totalul cheltuielilor bugetare) au fost destinați ajutorării maghiarilor de peste granițe.

Alte alocări anterioare:

- anul 1999: 2,959 miliarde forinți
- anul 2000: 5,821 miliarde forinți
- anul 2001: 10,110 miliarde forinți
- anul 2002: 10,207 miliarde forinți

O parte din aceste sume s-au îndreptat spre asociațiile și fundațiile: Illyés (560,7 milioane forinți), Új Kézfogás, Apáczai, Teleki László, Mocsáry, Segítő Jobb, Pro Hungaris. În plus, Oficiul Ungar pentru Maghiarii din Afara Granițelor a coordonat ajutoare financiare și pentru Universitatea Sapientia (1,021 miliarde forinți), de asemenea, alocându-se bani și pentru cercetare. Din cele peste 12 miliarde de forinți, dincolo de granițele Ungariei s-au folosit 1,461 miliarde (1,2 miliarde în 2002).

Trebuie menționat că, de ajutoarele pentru educație, pot beneficia nu doar posesorii legitimației de maghiar, ci și copiii care pot dovedi că sunt maghiari sau că frecventează școli cu predare în limba maghiară. Aceste ultime facilități au fost introduse în varianta revizuită a Legii statutului în urma presiunilor internaționale (inclusiv ale României și Slovaciei), prin care se solicita evitarea caracterului discriminatoriu al legii.

Revenind, trebuie spus că Fundația Iskola a primit până acum circa 8 milioane de euro (două treimi din suma totală) de la statul ungar, urmând să acorde banii pe diferite proiecte solicitate. Concret, numai în acest an, circa 120 de mii de elevi și 4.600 de studenți au depus cereri pentru a bene-

ficia de bursele oferite de statul ungar în baza Legii pentru maghiarii din afara granițelor, bursele fiind oferite odată cu începerea noului an școlar.²⁵

Pe de altă parte, Ministerul Educației din Ungaria oferă burse de sprijinire a învățământului din zonele cu o pondere redusă a populației maghiare. Această susținere materială constă în acoperirea (totală sau parțială) a cheltuielilor legate de naveta a 3015 copii, adică aproximativ 90% din totalul cererilor. În plus, sunt sprijiniți financiar și profesorii din școlile cu predare în limba maghiară, în special cei care predau în alte localități decât cele de rezidență, „important fiind ca aceste școli să aibă profesori calificați”. O altă formă de sprijin ar fi acordarea de cazare în internate, printr-un program ce se desfășoară prin Fundația Ilyés, în cazul copiilor care, pentru a beneficia de o formă de învățământ, ar trebui să facă o navetă prea lungă.

Nu în ultimul rând, Legea pentru maghiarii din afara granițelor oferă posesorilor de card de profesor sau de pedagog unele beneficii, printre care și posibilitatea de a cumpăra materiale didactice la un preț redus. Desigur, nu este tocmai la îndemână pentru orice cadru didactic să meargă în Ungaria pentru a-și achiziționa cărțile sau materialele necesare, dar este foarte important să știe că, atunci când o poate face, are dreptul la bunuri didactice achiziționate gratuit în valoare de 12 mii de forinți (aproape 2 milioane lei).

Deși nu sunt extrem de importante valoric, toate aceste ajutoare – în opinia a numeroși etnici maghiari – contribuie la *revalorizarea* învățământului în limba maternă. „Legea statutului este importantă pentru că oferă o modalitate concretă de întărire a identității etnice a maghiarilor din România, a conștiinței lor naționale, în sensul apartenenței. Măsurători, cercetări oficiale despre această problemă nu s-au făcut, dar avem semnale și date despre faptul că acordarea de ajutoare a sporit numărul celor înscriși în școlile cu predare în limba maghiară și asta chiar în pofida unui declin demografic”, spune József Kötő. „Iar tot acest ajutor material, mai apoi, se va converti în cantitatea de știință pe care copiii o vor înmagazina”.²⁶

Deși nu este confirmat încă prin date certe, se poate estima că tot mai mulți copii din familii mixte aleg să studieze în limba maghiară, știind că de-a lungul școlii pot beneficia de sprijin financiar din partea statutului ungar. „Acest lucru este vizibil în special în zonele în care există populație

²⁵ Declarație a președintelui Fundației Iskola, Hunor Kelemen, citată de buletinul DIVERS (www.divers.ro), nr. 166, 3 iunie 2004. Potrivit acestuia, bursa se ridică la 22.400 de forinți pe an pentru elevii claselor I-XII și la 2.800 de forinți pentru studenți. El crede că motivul pentru care au solicitat burse doar o parte din cei circa 10.000 de studenți maghiari din România îl reprezintă suma mult prea mică oferită de statul ungar. Fundația Iskola a anunțat că de anul viitor va lansa un nou program de burse sociale pentru studenții maghiari.

²⁶ Interviu cu József Kötő, fost secretar de stat în Ministerul Educației, responsabil în cadrul Departamentului învățământ al UDMR.

mai săracă și căreia acest sprijin material îi conferă mai multe posibilități de a subzista”, consideră Gyula Szép.²⁷

Tendința este acceptată, deși mai mult ca o posibilitate, și de către președintele UDMR, Béla Markó: „Ajutoarele educaționale s-ar putea să întărească intenția părinților și copiilor de a învăța în limba maternă, în clase cu limbă de predare maghiară. Acolo unde există o dilemă, în sensul de a da copilul într-o clasă cu predare în limba română sau cea maternă, ajutoarele financiare ar putea totuși să influențeze decizia, în sensul de a învăța în maghiară”.²⁸

O opinie complementară, care totuși susține ideea revalorizării învățământului în limba maghiară a fost emisă de senatorul UDMR Péter Eckstein-Kovács: „Ce interesează în primul rând este totuși calitatea învățământului. Pe undeva este vorba și de schimbarea unei mentalități pentru că, dacă într-o perioadă, cei care știau limba maghiară sau proveneau din familii mixte nu urmau școli în limba maghiară, acum – datorită schimbărilor economice în primul rând – cunoașterea limbii și a culturii maghiare poate însemna un atú în viața socială”.²⁹

...cu posibile influențe asupra familiilor mixte și a grupurilor etnice izolate

Disputele politice privind impactul Legii statutului sau a tehnicilor de implementare a acesteia au făcut ca variantele asupra unor probleme în litigiu să fie modificate în mai multe rânduri.

Printre altele, între guvernele Ungariei și cel al României s-a dus o amplă dispută privind persoanele care sunt îndreptățite să primească legitimație de maghiar. După o primă înțelegere între premierii Viktor Orbán și Adrian Năstase se convenise ca în cazul aparținătorilor (membri ai familiei unui etnic maghiar) să nu se emită legitimații de maghiar, ca în alte țări.

Ulterior, după o nouă modificare a Actului LXII/2001, reglementările ungare au stabilit că pentru un minor este suficient ca un singur părinte să ceară legitimație de maghiar. Pentru a evita însă noi dispute, în România s-a decis (la inițiativa UDMR) condiționarea semnării de către ambii părinți a cererii de acordare a legitimației de maghiar pentru minor și, în ipoteza că vreunul dintre părinți lipsește de la domiciliu, acesta să-și poată exprima acordul în scris.

Așadar, în ce măsură facilitățile oferite în baza Legii pentru maghiarii din afara granițelor au putut determina membri ai familiilor mixte să solicite legitimație de maghiar și implicit să-și asume această identitate? Este foarte greu de spus în acest moment. „Avem în acest sens de aici o veste,

²⁷ Interviu cu GyulaSzép, responsabil în cadrul Departamentului Cultură și Culte din cadrul UDMR.

²⁸ Interviu cu Béla Markó, președinte UDMR și senator în Parlamentul României.

²⁹ Interviu cu Péter Eckstein-Kovács, senator UDMR.

de colo alta, dar acestea nu sunt chiar «date» și nu m-aș hazarda în aprecieri”, spune István Székely. „Cert este doar că în baza acestor facilități s-a optat pentru învățământ în limba maghiară în locul celui în limba română acolo unde s-au acordat și alte sporuri, de exemplu pentru navetă, ca și restul programelor care sprijină învățământul”.³⁰

Pe de altă parte, există și un efect indirect al Legii statutului asupra acelor copii care frecventează școli cu predare în limba română. Despre ce este vorba mai exact: există o prevedere a Legii învățământului care spune că, la cerere, în școli se pot înființa grupuri de studiu al unei materii care nu se regăsește în programa obișnuită. Această prevedere a permis înființarea mai multor astfel de clase informale de studiere a limbii maghiare, îndeosebi în zonele izolate sau locuite de grupuri cu o identitate etnică nu foarte clar definită (ceangăii, spre exemplu). „Avem aici semnale că a sporit numărul unor astfel de grupe de studiere a limbii maghiare. Devine evident, deci, că aceia care până acum nu aveau nici un fel de contact cu limba lor maternă, cu istoria sau cultura maghiară, prin intermediul acestui sistem au acces la învățământ în limba maternă, ceea ce, implicit, contribuie și la conștientizarea propriei identități. Sau, în unele cazuri, la păstrarea acesteia”, consideră József Kötő.³¹

Conform datelor furnizate de responsabilul UDMR, cele mai multe astfel de grupe de studiu funcționează în regiunile locuite de ceangăi, circa 700 de copii având astfel posibilitatea de a învăța și în limba maghiară. Dar aceasta nu e o situație singulară. „Un număr destul de mare de astfel de grupe există și în județul Maramureș, dar și în alte județe cu o pondere mai redusă a populației maghiare. Desigur, aceste situații depind în mare măsură de câte un profesor sau câte un preot care consideră o datorie de suflet asumarea acestor acțiuni în favoarea colectivității din care fac parte”, a mai spus József Kötő.³²

Și pentru că tot am pomenit de ceangăi³³, conform datelor oficiale centralizate de UDMR, circa 1600 de persoane, numai din Moldova, au solicitat legitimație de maghiar. „Această cifră este doar la nivelul județului Bacău, iar dintre aceștia cam jumătate locuiesc în localitatea Făget, unde există o comunitate maghiară. Din această statistică lipsesc oricum ceangăii din Hunedoara, din Harghita, din Brașov”, a arătat István Székely.³⁴

³⁰ Interviu cu István Székely, coordonatorul Birourilor de informare pentru aplicarea Legii privind maghiarii din afara granițelor.

³¹ Interviu cu József Kötő, fost secretar de stat în Ministerul Educației, responsabil în cadrul Departamentului învățământ al UDMR.

³² *idem*.

³³ Comunitatea ceangăilor reprezintă o populație de religie catolică, vorbitoare a unui dialect maghiar și care locuiește în mai multe județe din Moldova (Bacău îndeosebi). Dacă pentru istoriografia și oamenii de știință maghiari originea lor este indiscutabil maghiară, punctul de vedere oficial al autorităților de la București este că această comunitate este românească la origine.

³⁴ Interviu cu István Székely, coordonatorul Birourilor de informare pentru aplicarea Legii privind maghiarii din afara granițelor.

„Democratizarea” ajutoarelor pentru etnicii maghiari

După căderea regimurilor comuniste în estul Europei, unul dintre obiectivele principale ale politicii guvernelor de la Budapesta a fost ajutoarea minorităților maghiare din țările vecine.

În cazul maghiarilor din Transilvania aceste ajutoare au fost consistente și au cunoscut forme dintre cele mai diverse: sprijin financiar pentru dezvoltarea sistemului de învățământ la toate nivelurile, a rețelelor de tehnică de calcul, burse de studiu în Ungaria, programe derulate de fundații de interes public ce au sprijinit înființarea sau dezvoltarea unor instituții sociale sau mass media etc. Este greu de făcut o estimare a acestor ajutoare, dar merită menționat în acest sens că numai pentru anul școlar 2004–2005 au fost alocate 1450 de miliarde de forinți pentru funcționarea Universității private Sapientia din Transilvania (asta în condițiile în care confruntat cu o criză financiară, guvernul de la Budapesta a redus aceste fonduri, de la o sumă inițială de 2000 de miliarde de forinți).

Toate aceste programe au, în general, o caracteristică importantă: sunt destinate fie copiilor și tinerilor aflați la începutul studiilor sau al carierei, fie elitei politice și culturale maghiare.

În schimb, Legea pentru maghiarii din afara granițelor pare să fi extins aria beneficiarilor de sprijin din partea Ungariei (patria-mamă). Cel puțin, prin programul educațional, în care se sprijină familiile sărace ai căror copii studiază în limba maghiară, sunt vizate persoane care nu sunt aflate nici în rândul elitelor și nici în localități urbane.

„O dată cu ajutoarele educaționale promovate de Legea statutului avem de a face cu primul program care se adresează chiar tuturor. În lumina sistemului de facilități oferite până acum de Ungaria, a devenit evident că abia câteva mii de persoane din România sunt beneficiare ale unor programe”, consideră István Székely. „Ca să se lărgească acest cerc, pentru ca tot mai mulți să beneficieze de facilități, trebuia definit cine sunt, de fapt, maghiarii de dincolo de granițe. Din această perspectivă, legitimația de maghiar reprezintă acel instrument cu care aflăm cine este maghiarul de dincolo de granițe și cine nu. După ce prin mijloace juridice s-a definit acest cadru, putem iniția programe care să se adreseze tuturor acestora. Oricum, facilitățile oferite pentru învățământul în limba maghiară au ajuns în comune în care în ultimii 15 ani n-a ajuns nici un alt proiect”.³⁵

Reducerea fenomenului emigrației?

După anul 1990, emigrarea în Ungaria a maghiarilor din afara granițelor s-a accelerat semnificativ, la acest lucru contribuind atât diferența de

³⁵ Interviu cu István Székely, coordonatorul Birourilor de informare pentru aplicarea Legii privind maghiarii din afara granițelor.

dezvoltare economică dintre majoritatea țărilor vecine și Ungaria, cât și afinitățile lingvistice și culturale.

Conform datelor ultimului recensământ efectuat în România (în anul 2002), s-au declarat de naționalitate maghiară 1.431.807 de persoane, cu 190 mii mai puțin decât cu zece ani înainte, ajungându-se astfel la nivelul înregistrat de recensământul din 1930.

Totuși, scăderea numărului populației este o tendință cvasi-generală în România. Numai în intervalul 1992–2002, numărul românilor s-a diminuat cu 5 la sută, cel al germanilor s-a înjumătățit, în timp ce scăderi semnificative au înregistrat și etniile ruso-lipoveană, ucraineană, sârbo-croată, bulgară, evreiască.³⁶

Revenind însă la tendințele demografice înregistrate la nivelul etniei maghiare, trebuie spus că scăderea numărului acesteia se datorează într-o proporție de circa 30–50% fenomenului migrației. Specialiștii nu sunt unanimi în această privință: astfel, sociologul Valér Veres, declara că circa o treime din această scădere este reprezentată de cei care s-au stabilit definitiv în Ungaria, iar alte 30 de procente de pierderea rezultată din raportul negativ al nașterilor și deceselor. Puterea de asimilare a fost estimată la circa 5 procente.³⁷

În schimb, cercetătorul Nándor Bárdi consideră că migrația populației maghiare din România a contribuit în proporție de doar circa 50 la sută la scăderea totală a populației (prin emigrare în Ungaria și țări occidentale), în timp ce reducerea naturală a reprezentat 40 la sută, iar schimbarea naționalității 10 procente.³⁸

Un recent sondaj de opinie, realizat de către Centrul de Cercetare a Relațiilor Interetnice (CCRIT) din Cluj arată însă că procentul maghiarilor din România care vor să emigreze se situează doar pe la circa 11 la sută din totalul populației. Cei care vor să muncească în străinătate reprezintă între 11 și 19 la sută. Dintre aceștia, peste 40 la sută vor să plece în Ungaria pentru a munci și peste 20 la sută în alte țări din Europa occidentală. Dintre cei care vor să plece definitiv din România, peste 56 la sută preferă Ungaria, iar dintre aceștia aproape un sfert fiind tineri până la 25 de ani. Extrem de surprinzător, cea mai scăzută tendință de emigrare este înregistrată în regiunile secuiești.³⁹

³⁶ Conform datelor recensământului populației și locuințelor, efectuat în anul 2002. Vezi în acest sens www.inssee.ro.

³⁷ Declarație citată în buletinul DIVERS (www.divers.ro), nr. 99, 19 decembrie 2002.

³⁸ Conform Nándor Bárdi, *Hungary and the Hungarians Living Abroad: a Historical Outline*, în *Regio – a review of Studies on Minorities, Politics and Society*, Budapesta, 2003, p. 122.

³⁹ *Radiografia opiniei publice maghiare din România*, sondaj de opinie realizat în perioada 10–24 octombrie 2003 de către Centrul de Cercetare a Relațiilor Interetnice (CCRIT) la solicitarea UDMR.

Emigrarea, pe fondul unei scăderi constante a numărului maghiarilor, a fost percepută drept o problemă foarte serioasă la Budapesta, iar rezolvarea ei a constituit una din ideile care au stat la baza elaborării Legii statutului.

Deși Ungaria (ca multe țări vest-europene) se confruntă cu o scădere a populației, iar necesarul de forță de muncă este în creștere, „autorii proiectului de lege au pornit de la ideea că, din punctul de vedere al politicii naționale maghiare, ar fi dezirabil ca maghiarii din țările vecine să rămână și să se realizeze pe meleagurile lor natale”.⁴⁰

În schimb, din punct de vedere profesional, Ungaria nu poate să nu fie interesată să „mențină pe poziții” maghiarii din țările vecine atâta timp cât în acest mod „și-ar rezolva problema deficitului permanent de personal calificat la modul cel mai ieftin și fără a crea mari probleme de adaptare prin atragerea profesioniștilor”.⁴¹

Oricum, dezbaterea politică din Ungaria a fost animată pe acest subiect, argumente viabile prezentând atât cei care au susținut că în cazul în care maghiarii din țările vecine pot călători fără restricții deosebite în Ungaria, iar acolo beneficiază de anumite facilități, mai puține persoane vor opta pentru părăsirea locurilor natale, cât și oponenții acestei idei. Argumentele celor din urmă se bazează pe ideea că, oferind avantaje în Ungaria în condițiile în care acolo nivelul de trai este mai ridicat și salariile mai mari, tentația de a se stabili în Ungaria va fi cu atât mai pronunțată.

Care este totuși influența aplicării Legii pentru maghiarii din afara granițelor asupra fenomenului emigrării? Și la acest capitol lipsesc datele certe, însă în opinia celor consultați la realizarea acestui raport facilitățile oferite prin lege pot influența doar marginal decizia etnicilor maghiari de a-și părăsi țara de origine.

„Chestiunea e complicată, având în vedere că emigrarea ar privi mai curând persoanele care au ieșit din sistemul de învățământ. Atunci când se pune problema emigrării, în afară de conștiința identitară mai vorbim și de o serie de alți factori, în special de ordin economic”, spune József Kötő. „Evident, dintre cei care se duc la studii în afara granițelor, și asta este deja o evidență, foarte puțini se mai întorc. Se căsătoresc, își găsesc locuri de muncă etc. Atâta vreme cât există această diferență uriașă între nivelul de trai din Ungaria și România, nu prea există soluții. Să presupunem că cineva s-ar întoarce în România pentru a deveni profesor. Un salariu lunar incluzând sporurile de grad și vechime s-ar cifra pe la echivalentul a 18.000–30.000 forinți, iar dacă ar vrea să se stabilească în Ungaria și să fie profesor, la 80.000 de forinți. Decizia nu e chiar atât de dificil de luat în aceste condiții”.⁴²

⁴⁰ Zoltán Kántor, *Legea statutului și politica națională maghiară*, în *Provincia* nr. 5 (13), anul 2, mai 2001.

⁴¹ *idem*.

⁴² Interviu cu József Kötő, fost secretar de stat în Ministerul Educației, responsabil în cadrul Departamentului învățământ al UDMR.

Nici cercetătorul Zoltán Kántor nu este prea optimist în ce privește diminuarea emigrării în urma facilităților oferite de Legea Statutului, opinând în plus că doar mai multă autonomie în regiunile locuite preponderant de maghiari ar putea contribui la acest lucru. „Motivele emigrării din România în Ungaria, dar de fapt și din alte state precum Ucraina sau Serbia și Muntenegru, sunt în primul rând de ordin economic și nu din cauza protecției deficitare a drepturilor minorităților. Poate, o eventuală autonomie teritorială în Secuime să poată contribui la diminuarea emigrării”, spune Zoltán Kántor.⁴³

Autoritățile române nu privesc însă cu îngrijorare acest fenomen al emigrării etnicilor maghiari. „Tendința este de scădere a numărului românilor care doresc să-și stabilească domiciliul definitiv în altă țară, inclusiv în Ungaria. Foarte mulți oameni pleacă pentru munci sezoniere, la burse, la stagii care pot dura câțiva ani, atunci când este vorba de intelectuali”, spune diplomatul Bogdan Aurescu. „Trăim într-o astfel de lume, în care mobilitatea este foarte mare, acest lucru nu trebuie să ne sperie. Orizonturile noastre se lărgesc tot mai mult. Important este ca oamenii să nu plece pentru că simt că în România nu au șanse să se afirme”.⁴⁴

Influențarea relațiilor diplomatice româno-ungare

Adoptarea Legii privind maghiarii din afara granițelor a dat naștere la o veritabilă dispută diplomatică între Ungaria și doi dintre vecinii săi, Slovacia și respectiv România.

Timp de peste un an de zile, relațiile dintre Budapesta și București au fost tensionate, punând în pericol reconcilierea politică realizată cu mare dificultate după semnarea Tratatului bilateral din septembrie 1996, precum și parteneriatul strategic dintre cele două țări.

Dacă în Ungaria Legea statutului a fost privită ca un important pas înainte spre „instituționalizarea națiunii etnoculturale maghiare în Bazinul Carpatic și ca o posibilă soluție pentru ca «țara-mamă» să își poată împărtăși bunăstarea materială cu maghiarii din țările vecine și să le poată oferi acestora asistență culturală”⁴⁵, în schimb, în România ea a generat o mulțime de reacții negative.

Legea a fost văzută aici de majoritatea politicienilor și de numeroși analiști independenți ca venind în contradicție cu normele juridice internaționale din domeniul protecției minorităților etnice și cu legislația internă românească.

⁴³ Interviu cu Zoltán Kántor, cercetător la Institutul Teleki László din Budapesta.

⁴⁴ Interviu cu Bogdan Aurescu, secretar de stat pentru probleme europene în cadrul Ministerului Afacerilor Externe.

⁴⁵ Constantin Iordachi, *Redefinirea granițelor națiunii în Europa post-comunistă: o comparație între legea statutului maghiarilor și politica României privind acordarea cetățeniei duble în Republica Moldova*, în Altera nr. 20–21, anul IX, 2003, pp. 69–70.

„Punerea în aplicare a Legii va produce o relație de loialitate specială cu statul-mamă, o direcționare a intereselor și a relațiilor culturale, sociale și posibil economice ale maghiarilor Europei Centrale și de Est, spre Budapesta”, considera Gabriel Andreescu, un cunoscut militant pentru apărarea drepturilor omului într-un text în care comenta varianta inițială a Legii statutului. „Folosind dreptul colectiv al «națiunii maghiare» guvernul ungar va avea un instrument esențial de influențare a opțiunilor minorității maghiare, transformând loialitatea identitară într-o loialitate politică. (...) Se adaugă pericolul oricărui drept colectiv care nu este limitat când intră în conflict cu dreptul individual. Administrarea «certificatului de maghiar» va fi un instrument de presiune – și deci, posibil, unul de intervenție – a organizației recunoscute de statul maghiar asupra membrilor comunității maghiare”, erau câteva din observațiile exprimate de Andreescu.⁴⁶

Și la nivel politic România a avut o opoziție serioasă față de varianta inițială a Legii statutului. Premierul Adrian Năstase a arătat în acest sens, în mai multe rânduri, că România dorește ca legea maghiară să aplice „princiipiile europene” și să elimine „discriminarea față de cetățeni pe baze etnice”, ca și „efectele sale extra-teritoriale”. Bucureștii respingea câteva dintre prevederile din varianta inițială a Legii statutului, respectiv pe cele care se refereau la acordarea de facilități privind dreptul de muncă în Ungaria doar pentru cetățeni români de origine maghiară (invocându-se aici principiul discriminării în domeniul circulației forței de muncă), discriminarea în domeniul acordării de facilități societăților comerciale din statele vecine Ungariei, procedura de extrateritorialitate privind acordarea certificatului de maghiar etc.⁴⁷

Criticile României la adresa Legii statutului se refereau și la unilateralitatea în procesul de adoptare al legii. „Guvernul Republicii Ungaria a ignorat mecanismul bilateral Comisia Comună Interguvernamentală. [...] Acest mecanism bilateral constituie cadrul ideal pentru dezvoltarea dialogului și cooperării bilaterale, inclusiv în domeniul protecției minorităților” considera Adrian Năstase, Raluca Miga-Besteliu, Bogdan Aurescu și Irina Donciu⁴⁸.

O altă chestiune care a nemulțumit diplomația de la București era menționarea în chiar preambulul Legii statutului a ideii că „maghiarii ce trăiesc în țările vecine sunt parte a națiunii maghiare ca întreg”.

⁴⁶ Gabriel Andreescu, *Proiectul de lege privind maghiarii din țările vecine*, în Provincia, mai 2001, anul II, nr. 5 (13).

⁴⁷ Conform buletinului informativ Divers (www.divers.ro), nr. 21 (120), iunie 2003 și Adrian Năstase, Raluca Miga-Besteliu, Bogdan Aurescu și Irina Donciu, *Protecting Minorities in the Future Europe – Between Political Interests and International Law*, Regia Autonomă Monitorul Oficial, București, 2002, capitolul 7, secțiunea 7.2, 7.3.

⁴⁸ Adrian Năstase, Raluca Miga-Besteliu, Bogdan Aurescu și Irina Donciu, *Protecting Minorities in the Future Europe – Between Political Interests and International Law*, Regia Autonomă Monitorul Oficial, București, 2002, pp. 110-111.

După cum am arătat mai sus, în cele din urmă, la presiunile României și Slovaciei, ca și a mai multor organisme internaționale, la 23 iunie 2003 Parlamentul de la Budapesta adoptă varianta cu modificări a Legii pentru maghiarii din afara granițelor.

Exact trei luni mai târziu România și Ungaria semnav la București un Acord privind modul de aplicare a Legii pe teritoriul României. Potrivit documentului, cetățenii români cu altă origine etnică decât cea maghiară nu pot primi certificate și nu vor beneficia de facilitățile prevăzute de Lege. Acordul invalida astfel prevederea din Legea statutului conform căreia membrii familiilor, cetățeni români de altă etnie decât cea maghiară, pot beneficia de ajutoarele respective. Totodată, procedurile de acordare a certificatelor de maghiar se vor desfășura pe teritoriul Ungariei, iar misiunile diplomatice pot numai să primească cereri, fără să emită sau să distribuie certificatele de maghiar. De facilitățile de ordin cultural, care vor fi acordate numai pe teritoriul Ungariei, vor beneficia elevii, studenții sau profesorii, indiferent de originea etnică, și care învață în instituțiile educaționale din România cu predare în limba maghiară. Facilitățile vor fi acordate pe baza calității de elev, student sau profesor în România, și nu pe baza unui certificat emis de Ministerul Educației din Ungaria. Documentul conține și o prevedere prin care se stipulează angajamentul părții ungare de a dispune măsurile necesare pentru a modifica certificatele de maghiar, conform recomandărilor Comisiei Europene din decembrie 2002, care prevedeau necesitatea eliminării din forma și conținutul certificatului a elementelor ce ar putea crea o legătură de tip politic între statul ungar și minoritatea înrudită (coroana Sf. Ștefan de pe copertă, anumite citate cu simbolică națională, aparența de pașaport etc). Acordul conține totodată, și o clauză de reciprocitate care prevede că etnicii români din Ungaria se vor bucura de aceleași facilități ca etnicii maghiari din România.

„Acordul reprezintă o victorie diplomatică importantă pentru România și Ungaria, care au câștigat, astfel, împreună, încă o bătălie pentru Europa”, afirma premierul român Adrian Năstase, care adăuga că semnarea documentului consemnează capacitatea de comunicare și dialog dintre cele două țări, acceptarea standardelor europene în materie de protecția minorităților și respectarea suveranității naționale. La rândul său, premierul maghiar Medgyessy Péter a declarat că Acordul privind Legea statutului răspunde intereselor celor două țări, minorității maghiare și așteptărilor europene. El a mai apreciat modul în care cele două țări și-au conciliat opiniile divergente, dar nu a uitat să adauge că România mai are de rezolvat doleanțe ale minorității maghiare.

Dincolo de vorbele protocolare, obișnuite în astfel de ocazii, Acordul de aplicare în România a Legii pentru maghiarii din statele vecine consemna totuși un nou moment important al relațiilor dintre cele două țări: capacitatea lor de a-și depăși împreună neînțelegerile, într-un cadru circumscris legislației internaționale.

„În mod paradoxal, divergențele asupra Legii statutului au avut un impact pozitiv asupra relațiilor româno-ungare”, consideră Béla Markó.

„De ce? Fiindcă s-a dovedit că relațiile celor două țări suportă astfel de litigii și că ele sunt capabile să-și rezolve problemele. Din toate punctele de vedere, în prima fază adoptarea Legii a avut un impact negativ, iar între România și Ungaria a intervenit o răceală. Ulterior însă, cele două țări au reușit să-și rezolve problema, așa că rezultatul este pozitiv”.⁴⁹

O opinie asemănătoare împărtășește și diplomația românească, care totuși accentuează faptul că, prin internaționalizarea disputei s-a reușit mai ușor găsirea unei soluții. „Independent de tonalitatea dezbaterilor, nici Guvernul român, nici cel ungar nu au tratat-o ca pe o problemă în relațiile bilaterale, ci ca pe o problemă legată de standardele europene cu privire la care organismele europene sunt chemate să se pronunțe”, spune Bogdan Aurescu. „În discuțiile bilaterale s-au aplicat soluțiile identificate de organismele europene. Așadar, cred că relația bilaterală nu a fost afectată, chiar dacă a existat un potențial foarte mare în acest sens. Numai că problema a fost gestionată într-o asemenea manieră încât astfel de probleme nu au apărut”.⁵⁰

Analizii independenți sunt însă ceva mai circumspecți în aprecieri. „Nu cred că disputele privind Legea statutului au influențat prea mult relațiile dintre Ungaria și vecinii săi. A existat un moment de tensiune la începutul dezbaterilor, cu proteste multiple la adresa legii. Numai că, în cele din urmă nu au avut loc nici un fel de schimbări majore”, spune Renate Weber.⁵¹

Cercetătorul Zoltán Kántor este chiar mai tranșant: „în opinia mea, relațiile dintre Ungaria și România nu au fost niciodată bune. Maghiarii din România au fost și vor fi o problemă pentru ambele state. Evident, există foarte multe înțelegeri, acorduri formale, dar asta nu semnifică deloc relații bune. Legea statutului a fost un nou capitol al tensiunilor dintre cele două state. Evident, contextul e puțin diferit, dat fiind faptul că Ungaria este deja în structurile euro-atlantice, iar România nu încă pe deplin”.⁵²

Contribuție la ameliorarea climatului interetnic în România...?

La sfârșitul anului 2002, tocmai în perioada în care disputele politice dintre România și Ungaria începeau să se calmeze, la București era dat publicității al treilea Barometru al Relațiilor Etnice, o anchetă sociologică reprezentativă pentru evaluarea climatului interetnic din România. Datele oferite de acest studiu nu erau într-un totuș descurajatoare, atâta timp cât relațiile dintre români și maghiari nu mai erau considerate o problemă, așa cum fuseseră văzute cu mai puțin de un deceniu înainte. Totuși, 27 la sută

⁴⁹ Interviu cu Béla Markó, președinte UDMR și senator în Parlamentul României.

⁵⁰ Interviu cu Bogdan Aurescu, secretar de stat pentru probleme europene în cadrul Ministerului Afacerilor Externe.

⁵¹ Interviu cu Renate Weber, lector universitar, președinte al Consiliului Național al Fundației pentru o Societate Deschisă România.

⁵² Interviu cu Zoltán Kántor, cercetător la Institutul Teleki László din Budapesta.

dintre românii din toată țara și 19,9 la sută dintre cei din Transilvania încă considerau că există „un pericol maghiar”.

Pe de altă parte, românii considerau în mare majoritate că minoritățile au „atâtea drepturi câte le trebuie”, în timp ce maghiarii și etnicii romi credeau că au „prea puține”. Mai bine de jumătate dintre românii din Transilvania erau de acord ca statul ungar să acorde unele drepturi cetățenilor de etnie maghiară din România (întrebarea din cercetarea sociologică viza chiar Legea statutului) sau ca aceștia să aibă dublă cetățenie, însă peste 70 la sută dintre ei nu vroiau ca județele în care maghiarii sunt majoritari să aibă o autonomie mai mare. Pe de altă parte, peste 35 la sută dintre români nu ar fi fost de acord „sub nici o formă” cu înființarea unei universități de stat cu predare în limba maghiară, în timp ce peste 60 la sută dintre maghiari se declarau în favoarea acestei variante.⁵³

Cam acesta era climatul interetnic din România în momentul în care criza declanșată la nivel politic de disputele privind Legea statutului începea să intre într-o fază de regres. Un climat evident îmbunătățit, dacă îl comparăm cu începutul anilor '90, însă în continuare unul dominat de suspiciune și necunoaștere reciprocă, între români și maghiari.

Am încercat în acest raport să vedem în ce măsură aplicarea Legii pentru maghiarii din statele vecine a contribuit la ameliorarea sau, dimpotrivă, la perpetuarea conflictului româno-maghiar.

Trebuie spus că prin conflict înțelegem o confruntare (doar la nivel politic sau ideatic) între grupuri etnice diferite care caută să-și atingă propriile obiective, care adesea vin în contradicție cu interesele celorlalți.⁵⁴ Succint, în România încă există un conflict între concepția majorității – în sensul persistenței opiniei că drepturile maghiarilor sunt respectate și că de fapt ei ar trebui să accepte că aparțin națiunii române, eventual prin atenuarea până la dispariție a oricărei specificități – și cea a minorității maghiare, care vede lucrurile diametral opus. Pe de altă parte, conflictul e întreținut și de radicalismul unor voci din interiorul minorității maghiare, care, la rândul lor ar dori anihilarea „celeilalte părți” (vezi în acest sens solicitările de eliminare completă a școlilor mixte).

Nu este surprinzător că, la nivel oficial, în România se afirmă că nu există nici un fel de conflict interetnic, iar Legea pentru maghiarii din statele vecine nu face altceva decât să confere niște drepturi culturale și educaționale. „Noi nu am perceput Legea ungară ca pe o modalitate de rezolvare a unor probleme etnice. Cel puțin în România nu credem că există astfel de probleme. Nu putem vorbi de așa ceva fără a demonetiza această sintagmă și nu știi atunci cum să ne mai exprimăm când discutăm despre situația din

⁵³ O variantă completă a Barometrului Relațiilor Etnice poate fi găsită pe site-ul Centrului de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, www.edrc.ro.

⁵⁴ Pentru o dezvoltare teoretică a acestui concept vezi Alina Mungiu, *Transilvania subiectivă*, Editura Humanitas, București, 1999, pp. 217-220.

alte zone ale regiunii Europei de sud-est, unde sunt într-adevăr probleme etnice”, spune Bogdan Aurescu. „Așadar, această lege este menită să arate importanța pe care statul ungar o acordă minorităților maghiare din statele vecine și să le confere o serie de drepturi culturale și educaționale pe teritoriul ungar, ceea ce completează sprijinul acordat de statele de cetățenie”.⁵⁵

Reprezentanții minorității maghiare resping orice influență negativă a Legii ungare asupra relațiilor interetnice din România, dar nici nu sunt extrem de optimiști privind implicațiile sale benefice. „De la bun început nu mi-a plăcut ideea expusă de unii că o astfel de lege ar rezolva problemele maghiarilor în sensul că ar fi un act de reunificare a națiunii maghiare. Acestea sunt exagerări de care nu avem nevoie”, spune liderul UDMR, Béla Markó. „Condiția de minoritar presupune anumite dificultăți în ceea ce privește păstrarea identității culturale și naționale și de aceea fiecare țară încearcă să găsească căi de sprijinire a comunităților respective. Așa că, în cazul Legii statutului, doar s-a venit cu ideea unui cadru legislativ transparent și unitar în privința acestui principiu de a sprijini minoritățile ce trăiesc în alte țări”.⁵⁶

O opinie asemănătoare împărtășește și senatorul UDMR Péter Eckstein-Kovács: „Statele caută soluții pentru rezolvarea problemelor de natură etnică, iar una dintre posibilități este de a acorda un statut privilegiat – dacă vreți – de către statul mamă, minoritarilor naționali care sunt cetățeni ai altor state. În sine, nu cred că legea ungară sau alte legi de această natură ar rezolva problema minorităților naționale, dar este o încercare asemănătoare cu cele avute și de alte state”.⁵⁷

În schimb, deputatul Zsolt Szilágyi, lider al Uniunii Civice Maghiare, este doar parțial mulțumit de măsura în care Legea ungară se dovedește eficientă, iar în ce privește soarta minorității maghiare în relația cu majoritatea română are doar o singură soluție: autonomia. „Din punct de vedere simbolic, Legea statutului și-a îndeplinit scopul, însă nu a dat un răspuns definitiv problemei relației maghiarilor din afara granițelor și Ungaria. Complexitatea acestei relații este acoperită doar de dubla cetățenie”, consideră Zsolt Szilágyi. „Pe de altă parte, eu cred că protejarea identității maghiarilor se va realiza numai și numai creându-și instituții proprii. Nici guvernul din Ungaria și nici cel de la București nu vor ști mai bine care sunt doleanțele comunității maghiare din Transilvania decât însăși comunitatea sau liderii ei. Vorbim aici de instituții culturale sau de alte tipuri de instituții a căror creare intră în definiția autonomiei, a auto-administrării în toate problemele care pot fi preluate de la stat. Aici intervine și ideea subsidiarității. Eu cred că o descentralizare amplă a țării ar aduce România mult mai aproape de Europa. În această construcție, acele instituții proprii

⁵⁵ Interviu cu Bogdan Aurescu, secretar de stat pentru probleme europene în cadrul Ministerului Afacerilor Externe.

⁵⁶ Interviu cu Béla Markó, președinte UDMR și senator în Parlamentul României.

⁵⁷ Interviu cu Péter Eckstein-Kovács, senator UDMR.

care ar putea oferi cadrul propice pentru auto-administrare ar fi de folos pentru menținerea identității maghiarilor”.⁵⁸

Analizii politici din România subliniază mai ales importanța la nivel simbolic a Legii pentru maghiarii din statele vecine, pe care o consideră necesară, dar nu suficientă pentru ameliorarea climatului interetnic. „Întâi de toate cred că e nevoie de legi interne la nivelul fiecărui stat în ceea ce privește respectarea drepturilor minorităților, legi care să prevadă măsuri afirmative, să permită folosirea limbii materne peste tot, inclusiv în administrație, justiție etc. Pe de altă parte, mi se pare firesc ca minoritățile să primească ajutoare din partea statului-mamă, iar lucrul acesta se întâmplă peste tot în lume. Dar nu cred că e neapărată nevoie ca acest lucru să fie făcut printr-o lege, pentru că sunt măsuri care se pot lua la nivel administrativ.”, arată Renate Weber.⁵⁹

La rândul său, Dan Oprescu consideră: „Legea pentru maghiarii din statele vecine Ungariei are o pronunțată intenție simbolică. Proiectul a apărut ca o asumare de către Ungaria a unei responsabilități față de conaționali, asta pentru că, în cazul maghiarilor din România, când ai frustrări economice ai nevoie de compensații ideologice. Legea nu cred că înseamnă nimic mai mult, nu încearcă deturnarea loialităților sau alte lucruri la modul acesta”.⁶⁰

Un punct de vedere mult mai nuanțat, în susținerea nu atât a Legii ungare, cât a necesității unor astfel de forme de sprijin, exprimă Zoltán Kántor. „În regiunea noastră suntem martorii mai multor procese de construcție națională, fie în cazul majorității, fie al minorităților. Aceste procese sunt evident în conflict și nu văd nici un stat, nici o minoritate națională, nici un stat-mamă că ar renunța la aceste proiecte. În acest context, Legea pentru maghiarii din statele vecine rezolvă unele probleme, dar creează altele. Sunt probleme care există de mult timp și vor mai exista multă vreme. Legea ungară mi se pare doar ca un punct intermediar în acest proces. Oricum, cel puțin la nivel teoretic, Legea poate contribui la formarea unei Europe a națiunilor, în locul uneia a statelor naționale, chiar dacă granițele nu se modifică”.⁶¹

⁵⁸ Interviu cu deputatul Zsolt Szilágyi, reprezentant al mișcării autonomiste Uniunea Civică Maghiară din România (UCM).

⁵⁹ Interviu cu Renate Weber, lector universitar, președinte al Consiliului Național al Fundației pentru o Societate Deschisă România.

⁶⁰ Interviu cu Dan Oprescu, analist politic, expert în cadrul Departamentului pentru Relații Interetnice din cadrul guvernului României.

⁶¹ Interviu cu Zoltán Kántor, cercetător la Institutul Teleki László din Budapesta. În opinia sa Europa ar trebui să-și recunoască bazele etnice proprii și să instituționalizeze acest lucru, în sensul de a permite autonomii sporite la nivel regional, iar statele-mamă să poată oferi sprijin conaționaliilor din afara granițelor.

...și la (re)definirea unor concepte teoretice

Dacă în raportul de față am preferat o abordare cantitativă, mai exact a implicațiilor și efectelor concrete ale Legii pentru maghiarii din statele vecine, trebuie spus că într-o abordare calitativă s-ar putea încerca să se vadă în ce măsură aceasta este un instrument de promovare sau protecție a drepturilor minorităților etnice și totodată dacă Legea contribuie la crearea/consolidarea unei națiuni maghiare transfrontaliere (în acest sens există mai multe opinii ale unor lideri politici și analiști maghiari, opinii ce nu au mai fost totuși citate în acest raport).

Pe acest subiect există o bogată literatură de specialitate, numeroși cercetători și teoreticieni ai chestiunilor legate de naționalism sau protejarea drepturilor minorităților emițând puncte de vedere dintre cele mai diverse.

Într-un extrem de succint rezumat, am consemna aici câteva dintre opiniile cele mai răspândite. Astfel, profesorii Stephen Deets și Sherrill Stroschein argumentează în lucrarea *Minority Autonomy in Liberal Democracies: Rights, Justice, and Hungarians in Central Europe* că Legea Statutului era în varianta inițială expresia cea mai clară a preeminenței comunității culturale asupra granițelor statale și a cetățeniei, lucru care nu este totuși conform valorilor liberalismului democratic.⁶²

Pe de altă parte, profesorul George Schopflin argumentează că în condițiile în care Ungaria încearcă să-și definească modernitatea în contextul Europei largite, Legea Statutului aduce o importantă contribuție la îmbogățirea conceptului de cetățenie. Schopflin, alături de Zoltán Kántor, Miklós Bakk și Brigit Fowler, susține totodată că Legea reprezintă un pas înainte către crearea unei Europe a diversității regiunilor și culturilor, spre deosebire de una a statelor națiune. Există însă și punctul de vedere care argumentează că Legea Statutului introduce totuși un concept al națiunii centrat pe etnicitate, spre deosebire de unul centrat pe cetățenie.⁶³

6. Concluzii

Chiar dacă nu a contribuit semnificativ la ameliorarea relațiilor interetnice, putând vorbi în acest sens mai curând de *menținerea unui status-quo*, Legea pentru maghiarii din statele vecine Ungariei reprezintă totuși un moment important în ce privește relațiile dintre români și maghiari, atât la nivel politic, cât și al cetățeanului obișnuit.

⁶² Conform Levente Salat, *The Hungarian Status Law – from the perspective of the Hungarian minority in Romania*, lucrare prezentată la 2002 CECOB/ASN Special Convention, Forly, Italia, iunie 2002.

⁶³ Vezi în acest sens Nándor Bárdi, *Hungary and the Hungarians Living Abroad: a Historical Outline*, în *Regio – a review of Studies on Minorities, Politics and Society*, Budapesta, 2003.

Marele merit al Legii pare să fie în acest sens importanța *lecție a concilierii* dintre Budapesta și București, care au dovedit capacitatea de a-și depăși împreună neînțelegerile, într-un cadru circumscris legislației internaționale.

Pe de altă parte, Actul LXII/2001 reprezintă un *punct de cotitură în ceea ce privește relațiile maghiaro-maghiare*, care de acum înainte sunt nu doar normate și unificate, ci li se și conferă o importanță deosebită, prin acordarea unor semnificative drepturi culturale sau educaționale. Toate acestea, desigur, cu scopul asigurării prosperității etnicilor maghiari din afara granițelor Ungariei și a păstrării identității lor culturale sau lingvistice.

Primele rezultate ale aplicării Legii au început să fie deja vizibile, iar dintre cele mai importante menționăm *revalorizarea învățământului în limba maghiară*, atragerea către acest sistem educațional a tot mai multor copii ce provin din *familii mixte* sau a tinerilor ce locuiesc în *zone izolate* ori aparțin unor *grupuri culturale marginale* (ceangăii, spre exemplu).

Efectele asupra fenomenului *emigrării* populației maghiare în Ungaria sau în țări occidentale sunt totuși *aproape nule*, chiar dacă în intenție aceasta ar fi trebuit să fie una dintre principalele realizări ale aplicării Legii.

Nu în ultimul rând, Legea Statutului reușește să promoveze *ideea „unității culturale a națiunii maghiare”* nu doar în rândul vecinilor Ungariei, ci și la nivelul agendei Europei comunitare.

Octombrie 2004